

Dualizmuskori országgyűlési képviselőkről elnevezett utcák a mai Debrecenben (2. rész)*

Szendrei Ákos

történész, tudományos munkatárs, Debreceni Egyetem

Jelen tanulmányomban folytatom és lezárom a dualizmus kori (1867–1918) országgyűlési képviselőkről elnevezett mai debreceni közterületek és közterületi névadások feldolgozását.¹ A városban ma összesen tizenkilenc olyan utcát és teret találunk, amelyet ebbe a tematikai körbe lehet sorolni. A két részes feldolgozás első részében az 1945 előtti névadásokat dolgoztam fel, és tíz közterületet mutattam be, ebben az írásban pedig további kilenc utcát és teret fogok elemezni (ABC sorrendben), majd a 2. világháború végét követő névadások tendenciáit, elkülöníthető hullámait vizsgálom, végül zárásként a kétrészes elemzésben szereplő tizenkilenc közterületet illetően vonok le következtetéseket.

Áchim András utca

Áchim Linker András – a szakirodalomban és publicisztikában legtöbbször Áchim L. András – (Békéscsaba, 1871–Békéscsaba, 1911) szlovák származású viharsarki parasztpolitikus volt, a nagybirtok elleni harc egyik vezére, aki előbb a Magyarországi Újjászervezett Szociáldemokrata Párt, majd a Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt tagjaként tevékenykedett. Három általános választáson szerzett többséget a békéscsabai kerületben, azonban mandátumot csak 1905-ben és 1910-ben vehetett át, míg az 1906-os választást követően a Kúria megsemmisítette az eredményt. Az ellene lázítás és politikai izgatás vádjával lefolytatott per 1908-ban felmentéssel végződött. Képviselőházi beszédeiben „igazságos” adópolitikát, földosztást, önálló vámterületet és független magyar hadsereget követelt. Tevékenységét az ellenzéki koalícióval szemben fellépő Fejérváry Géza vezette kormányzat támogatta. A Paraszt Újságban megjelent

* A munka elkészítését az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok – OTKA K 112429 nyilvántartási számú, „*A dualizmus kori magyar Országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése*” címet viselő pályázata támogatta.

¹ A debreceni közterületi elnevezésekről lásd: *Debrecen utcanevei*. Szerk. Nábrádi Mihály. Debrecen, 1984., Tóth Pál: *Debreceni utcanevek*. Debrecen, é. n., Balogh László: *Debrecen város utcanévkatasztere*. Debrecen, 2007.

cikkei miatt személyes ellentétbe került (Bajcsy) Zsilinszky Gáborral és testvérével, Endrével, akik valamelyike 1911. május 14-én máig tisztázatlan körülmények között lelőtte.²

Az Áchim András utca a Kerekestelepen található, a Leiningen utcát köti össze a Somlyai utcával. Az utca 1948-ban kapta a jelenlegi elnevezést, a Rudolf utca átnevezésével. Áchim L. Andrásnak Debrecen városával nem volt különösebb kapcsolata, így az, hogy a 2. világháborút követően a városban utcát neveztek el róla, egy országos tendencia részeként értelmezhető.³

Deák Ferenc utca

A széles körben ismert és számos monográfiában feldolgozott, korszakokon átívelő politikai pályát befutott (kehidai) Deák Ferenc (Söjtör, 1803–Budapest, 1876) életrajzának ismertetésére ebben a szoros keretek közé zárt írásban nem vállalkozhatok. A birtokos nemesi családból származó, ügyvédi vizsgát tett későbbi államférfi országos politikai pályája 1833-ban indult, és gyorsan a reformkor egyik meghatározó ellenzéki politikusává vált. Részt vett az 1848. évi első népképviseleti Országgyűlésen is, és a Batthyány-kormányban az igazságügy miniszteri tárcát vezette. A fegyveres harcok kibontakozásakor több miniszterrel együtt lemondott és közvetítésre törekedett az udvar és a szabadságharcba sodródott ország vezetői között. A sikertelen tárgyalásokat követően visszavonult zalai birtokaira. A szabadságharc után az udvarral szemben fellépő passzív ellenállás vezetője lett. Később az 1861-es Országgyűlésnek az uralkodóval kötendő kompromisszumra törekvő részéből alakult Felirati Párt vezérévé vált. Az 1860-as évek közepétől a kiegyezési tárgyalások vezetője volt, amelynek eredményeképpen 1867-ben létrejött az Osztrák-Magyar Monarchia, azon belül pedig újabb lendületet kapott a polgári magyar állam fejlődése. Kormányzati szerepet ezt követően sem vállalt, de az 1870-es évek elejéig a Képviselőház meghatározó személyisége, és a törvényhozás többségét kitevő Deák-párt vezetője maradt. A társadalmi és államszervezési reformok szorgalmazójaként hosszú távon meghatározta a kiegyezés után fennálló politikai rendszer és kultúra irányvonalát.

Deák Ferenc nem volt tagja az 1849-es debreceni Országgyűlésnek és más tevékenysége sem kapcsolható a városhoz. A városvezetés ezt megelőzően 1845.

² Lásd bővebben: Sturm-féle Országgyűlési almanach 1910–1915. Szerk. Végváry Ferenc–Zimmer Ferenc. Budapest, 1910. 214.; Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990 (továbbiakban: MÉL). Főszerk. Kenyeres Ágnes. Budapest, 2001. Áchim L. András.

³ Tóth Pál: *Debreceni utcanévek*. Debrecen, é. n. 5., Balogh László: *Debrecen város utcanévkatasztere*. Debrecen, 2007. 23.; Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (továbbiakban MNL HBML) IV. 1403/a. Debrecen Város Törvényhatósági Bizottságának iratai. (továbbiakban: IV. 1403/a. bkgy.) 76/1948. bkgy.

május 15-én és 1861. február 6-án díszpolgári címet adományozott a számára.⁴ Az, hogy 1898-ban a város első közterület elnevezési hulláma során a névadó történeti személyiségek között szerepelt, természetesként kezelhető, hiszen ez az elsősorban általa kialakított politikai rendszer kultuszteremtésének a részeként értelmezhető országos tendencia volt.

A Deák Ferenc utca Debrecen egyik reprezentatív és modern közterülete a Nagyalomás előtt, a mai Petőfi tér belső határoló útja nyomvonalán helyezkedett el.⁵ Ez a terület az 1944-es bombatámadásokkor erősen megrongálódott az épületek többsége megsemmisült.⁶ A 2. világháborút követően a terület rendezésekor az utca a Petőfi térbe olvadt. Azóta Deákról újabb közterületet nem neveztek a városon belül, azonban Józsan (Felsőjózsan) a Felsőjózsai utcát és a Szentgyörgyfalvi utat összekötő egyik legrégebbi utca – legalább 1929 óta, de minden bizonnyal már korábban – Deák Ferenc nevet viseli.⁷ A józsai Deák Ferenc utcát azonban csak 1981-óta sorolhatjuk a debreceni közterületek közé, mert – bár az utca évtizedekkel korábban kapta ezt az elnevezést – a városrész Debrecennel történő egyesítése ekkor történt meg.

Irányi Dániel utca

Irányi (eredetileg Halbschuch) Dániel (Toporc, 1822 – Nyíregyháza, 1892) Szepes vármegyében született, Pesten szerzett ügyvédi oklevelet. A szabadságharc előtt már a város legismertebb ügyvédei közé számított. Megismerkedett a reformellenzék számos meghatározó tagjával, 1848 tavaszán pedig a márciusi ifjak egyik vezetője volt. A Batthyány-kormány megalakulásakor az igazságügy minisztériumban dolgozott titkárként és a pesti Lipótváros mandátumával tagja lett az Országgyűlésnek, majd a Tisztelt Ház jegyzőjévé választották. A szabadságharc alatt részt vett a pákozdai és később több felvidéki ütközetben, majd Sáros vármegye kormánybiztosa lett. A debreceni Országgyűlésen is jelen volt, ahol Kossuth hívei közé tartozott. Az 1849. április 14-én kimondott trónfosztáskor ő vezette az országgyűlési jegyzőkönyvet. Pest felszabadítása után a főváros kormánybiztosa volt, majd követte az Országgyűlést Szegedre és Aradra is. A szabadságharcot követően a párizsi magyar emigráció vezetője lett. Részt vett az emigráns kormány szerepét betöltő Magyar Nemzeti Igazgatóság 1859-es megszervezésében és kapcsolatban állt Kossuthtal is. A kiegyezést követően 1868-ban tért vissza Magyarországra, ahol ismét képviselői mandátumot nyert előbb

⁴ Gazdag Ferenc: *Debreceni díszpolgárok*. Hajdú-Bihar Megyei Levéltári Évkönyv, 19. Debrecen, 1992. 65–67.

⁵ MNL HBML IV. 1403/a. 53/1898. bkgy.

⁶ Horváth Attila: *Magyarország amerikai bombázása a II. világháborúban*. Debrecen, 2014. 21., 48. *A debreceni Deák Ferenc utca utolsó jelölése*: Debrecen megyei jogú város térképe. Lakáshelyzet felmérése. Budapest, 1958.

⁷ *Józsa nagyközség 100 éve 1872–1972*. Szerk. Szűcs Jenő. Debrecen, 1972. 116.

Pécs (1869), majd Békés (1872, 1875, 1878, 1881, 1884, 1887, 1892) város támogatásával. A törvényhozásban a közjogi szempontból szélsőséges ellenzéki álláspontot hangoztatta, és haláláig a többször változó néven működő egyik függetlenségi párt (Negyvennyolcas Függetlenségi Párt, Függetlenségi és 48-as Párt, stb.) vezére maradt. Hosszú küzdelmet folytatott a polgári házasság bevezetése illetve az egyház és az állam szétválasztása érdekében.⁸

A kiegyezés utáni ellenzéki fellépése miatt, az 1848/49-es tevékenysége ellenére sem tartozott a politika első vonalában szereplő személyiségek közé, bár eszméinek Debrecenben igen sok követője volt. Az Irányi Dániel utca névadására kortársainál majdnem 100 évvel később, 1986-ban került sor. Az utca a Lahner utcát és a Bálint Zoltán utcát köti össze a Kondoros városrész és a Biharikert határán.⁹

Károlyi Mihály utca

A nagybirtokos arisztokrata családból származó gróf nagykárolyi Károlyi Mihály (Budapest, 1875 – Vence, 1955) országos politikai pályája 1905-ben vette kezdetét, amikor pártonkívüliként elnyerte a pétervásári kerület mandátumát. Ezt követően a Függetlenségi és 48-as Párt tagja lett, majd 1906-tól a Főrendiházban politizált, 1910-ben ismét pártonkívüliként szerzett képviselői helyet a kápolnai kerületben. A Justh Gyula vezette Függetlenségi és 48-as Párthoz 1912-ben csatlakozott. 1913-ban az Egyesült Függetlenségi és 48-as Párt tagja lett, 1916-ban pedig önálló pártot alapított Függetlenségi és 48-as (Károlyi) Párt néven. A századforduló időszakában addig inkább konzervatívnak mondható eszmei irányelvétől elválva, az 1910-es évek második felére a radikális demokrácia hívévé lett, a világháború végére pedig az ellenzéki erők vezérévé vált. A Magyar Nemzeti Tanács 1918. október 23-ai megalakításával ellenkormányt alakított, majd az „öszirózsás forradalmat” követően 1918. október 31-én hivatalosan is miniszterelnök lett. A népköztársaság kikiáltását követően, 1919. január 11-étől március 21-éig köztársasági elnökként tevékenykedett. A Tanácsköztársaság hatalomra jutása után emigrációban élt (előbb Csehszlovákiában, Jugoszláviában, majd Franciaországban és Nagy-Britanniában), a Horthy-rendszer bírálói közé tartozott és politikai tekintetben pedig egyértelműen a radikális szocialista eszme hívévé vállt. A 2. világháborút követően 1947-től Magyarország párizsi nagykövete volt, mely pozíciótól a Rajk-per hatására vált meg, 1949-ben. Ezt követően ismét emigrációban élt.

Károlyi Mihály Debrecennel nem állt szoros kapcsolatban, bár az 1944–45 fordulóján működő Ideiglenes Nemzetgyűlés meghívott tagjaként elvileg részese

⁸ Szegőfi Anna: *Irányi Dániel*. In. 1848–49-es Országgyűlési almanach. 388–393.

⁹ MNL HBML XXIII. 102/a. Debrecen Megyei Jogú Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai (továbbiakban: XXIII. 102/a. VB. sz.) 128/1986. (X. 7.) VB. sz. hat.

volt a törvényhozás munkájának, akkor még nem tartózkodott az országban. Csak a Kádár korszak második felében, 1979-ben neveztek el róla utcát, az akkor kiépülő lakótelepi övezetben. A Károlyi Mihály utca az Újkert városrészben található.¹⁰

Patay István utca

Patay István (Nyírmada, 1807 – Debrecen, 1878) Bécsben megszerzett hadmérnöki végzettség, és rövid katonai karrier után 1832-ben kapcsolódott a hazai reformer ellenzékhez, majd 1848-49-ben a fegyveres harcok egyik aktív résztvevője lett. Részt vett az ozorai és móri csatákban, valamint a tavaszi hadjáratban, és a szabadságharc végére ezredesi rendfokozatot szerzett. Ezt követően bujdosásra kényszerült, és 1851 elején térhetett vissza Debrecenbe. Politikai pályája 1861-ben kezdődött, amikor Debreceni 3. sz. választókerület képviselőjévé választották, a Határozati Párt tagjaként,¹¹ majd 1865-ben és 1869-ben is sikeresen mandátumot tudott szerezni ebben a kerületben. Ekkor már a Balközép-párt programjával. Kossuth és a magyar függetlenség hívének tartotta magát, így nem támogatta Tisza Kálmán fűziós tevékenységét sem. Az 1875-ös választásokon a Függetlenségi Párt színeiben indult, de ekkor már nem szerzett elegendő támogatást.¹²

A Patay Istvánról elnevezett első utcanévadásáról nincsenek adataink, de annyi bizonyos, hogy 1920 körül az akkor nevét viselő telep (Patay-telep, ma a Sámsonikert városrész egy része) egyik utcája (ma Magyar utca) szintén az ő nevét viselte.¹³ A mai Patay István utca elnevezésére 1969-ben került sor, minden bizonnyal a politikus helyi kötődése és ellenzéki magatartása miatt. A róla elnevezett utca az 1960-as években rendezésbe vont Nyulas városrészben található.¹⁴

Táncsics Mihály utca

Táncsics Mihály (Ácsteszér, 1799 – Budapest, 1884) jobbágyszármazású író, újságíró, politikus. Tanítóképzőt végezve különböző főúri családoknál nevelősködött. Pestre költözve az 1830-as években indult írói pályája, ezt követően

¹⁰ MNL HBML XXIII. 102/a. 24/1979. (II.6) VB. sz. hat.

¹¹ A debreceni 3. sz. választókerület a Cegléd és a Varga utcák közötti városrészen terült el.

¹² Szendrei Ákos: *Debrecen parlamenti képviselői a dualizmus korában. Debreceni Szemle*, 2003. 4. sz. 535.; Ezzel szemben a Nábrádi Mihály szerkesztésében megjelent *Debrecen utcanévei* c. kötet (Nábrádi szerk. 1984. 240.) az utca névadóját Patai István 17–18. század fordulóján élt debreceni prédikátorral azonosítja.

¹³ Debrecen törvéh. joggal felrtrt. szab. kir. város régi és új belsősegeinek tájékoztató térképe, 1925.

¹⁴ Balogh, 2007. 311., Debrecen 1969-es turisztatérkép.

előbb a polgári reformok sürgetőjévé, majd az 1840-es években már az utópista kommunisztikus átalakulás hirdetőjévé vállt. Ennek ellenére a Pesti Hírlap megjelenésekor Kossuthot támogatta. Sajtóvétségért börtönbe került, ahonnan 1848. március 15-én szabadította ki a pesti forradalmi ifjúság. Az 1848-as választásokon a siklói kerületben szerzett képviselői mandátumot. Eszmei irányvonala miatt – amit ekkor a Munkások Újsága című lapjában hirdetett –, azonban a politikai elit perifériájára került. A Képviselőház debreceni szakaszában a Radical Párt tagja volt. A szabadságharc után nyolc évig bujdosott, majd 15 év börtönre ítélték, ahonnan 1867-ben szabadult amnesztiával. Az 1869-es választásokat követően az orosházi kerület mandátumával jutott a törvényhozásba, ahol a zsellérség földhöz juttatása, az általános választójog, valamint az állam és az egyház szétválasztása mellett állt ki. Az Általános Munkássegylet elnöke, majd tagjaként mindvégig szoros kapcsolatban állt a szervezett munkássággal és a szocialista tanokkal. Táncsics Arany Trombita című lapja a munkássegylet közlönyeként működött.¹⁵

Táncsics és Debrecen kapcsolata 1849 telére-tavaszára korlátozódott, amikor a politikus képviselőként a városban tartózkodott. A Munkások Újsága című lap – mint a munkásság első helyi publicisztikai orgánuma – január 30-áig jelent meg, ekkor a helyi tanács betiltotta a működését, de a radikális politikus több más kiadványt is megjelentetett a városban.

Debrecenben több utca is viselte Táncsics Mihály nevét. Az első utca elnevezésére a város akkor kialakuló új munkásnegyedében (a Munkás, a Kőfaragó, Gépész, stb. utcák bokrában) a Geréby-telepen került sor 1926-ban, a Kossuth Lajos utca átnevezésével (ma Csáthy utca).¹⁶ A mai Táncsics utca elnevezése pedig egy országos tendencia révén 1948-ban történt meg, a Nagyerdőalja városrészben.¹⁷

Tisza István utca

Borosjenői és szegedi gróf Tisza István (Pest, 1861 – Budapest, 1918) a 19–20. század fordulójának leginkább meghatározó politikusa volt. Apja Tisza Kálmán 1875 és 1890 között, ő pedig két alkalommal 1903 és 1905 között, majd 1913 és 1917 között töltötte be a miniszterelnöki pozíciót, 1912–13-ban pedig a Képviselőház elnöke volt. Személye összefonódott a századforduló utáni Osztrák-Magyar Monarchia szellemiségével és politikai kultúrájával. Hosszú politikai

¹⁵ Ódor Imre: *Táncsics (Stancsics) Mihály*. 1848–49-es Országgyűlési almanach. 884–889.

¹⁶ Balogh, 2007. 390.; MNL HBML IV. 1403/a. 654/1926 bkg. A városban az első Kossuth Lajosról elnevezett közterületet 1892-ben iktatták be, amelyet azt követően sem változtattak meg, de a két világháború közötti időszakban több utca és tér is viselte a Kossuth nevet.

¹⁷ MNL HBML IV. 1403/a. 76/1948. bkg.; Balogh, 2007. 390.

pályája 1886-ban indult, amikor az erdélyi Vízaknán, majd 1892-ben Újbányán szerzett mandátumot. Ezt követően 1896 és 1905 között Ugrán volt képviselő, az 1905-ös választáson Budapest 4. kerülete, 1910-ben pedig Arad képviselőjében jutott a törvényhozásba, ahol 1905-ig az apja – Tisza Kálmán – által létrehozott Szabadelvű Párt, majd a saját maga által fémjeltett Nemzeti Munkapárt képviselője volt. Miniszterelnökként és házelnökként mindvégig a törvényhozás működőképességét részesítette előnyben (hárszabály-szigorítás stb.) és az ország hatékonyságát (véderőtörvény szorgalmazása, az általános választójog elvetése) tekintette elsődleges fontoságúnak. A szarajevói merényletet követően ellenezte a Szerbiának szóló hadüzenetet és nem támogatta az Osztrák-Magyar Monarchia expanziós politikáját, ugyanakkor a német szövetség megtartását is fontosnak tartotta, az ország nagyhatalmi állásának, és a történelmi Magyarország fenntartásának érdekében. Végül az erőteljes német és uralkodói nyomás hatására beleegyezett a háború megindításába. Konzervatív szemlélettel kezelte a szociális reformokat és a választójog szélesítését. Személye ellen három sikertelen merényletet is végrehajtottak, végül 1918. október 31-én az „őszirózsás forradalom” kitörésének estéjén, katonai különítményesek agyonlőtték a volt miniszterelnököt.

Annak ellenére, hogy a két világháború közötti Magyarországon a közterületek Tisza Istvánról történő elnevezésének komoly országos hulláma volt,¹⁸ Debrecenben a várossal való kapcsolata is indokolta a névadást. Csak néhány kapcsolódási pont: a Tisza birtokok túlnyomó része Bihar és Békés vármegyében feküdtek; a város főutcáján található a család egyik palotája (Bek–Dégenfeld–Tisza-palota), amelyben ma a MÁV Területi Igazgatósága működik; Tisza István gimnáziumi tanulmányainak egy részét Debrecenben végezte; a debreceni – később róla elnevezett egyetem – megalapításában jelentős részt vállalt; miniszterelnökségét követően ezredesként a debreceni 2. sz. honvád huszárezred parancsnokaként frontszolgálaton vett részt. (Külön beszélhetnénk apja Tisza Kálmán és Debrecen kapcsolatáról, amelyet illetően itt most csak azt hangsúlyozom, hogy 1861 és 1875 között öt alkalommal nyerte el a város 1. sz. választókerületének országgyűlési mandátumát.) Tisza Istvánt a debreceni városi tanács 1913. július 10-én iktatta be a díszpolgárok közé.¹⁹ Az első debreceni közterületet 1910-ben – Tisza István életében, a második miniszterelnökségét megelőzően – nevezték el róla, amely a Homokkertben található és 1948-ban a Vukovics Sebő nevet kapta.²⁰ Az épülő egyetem előtt álló teret 1927-ben nevezték el Tisza Istvánról, amely szintén 1948-ig viselte a néhai miniszterelnök nevét.²¹ Ekkor a teret ugyancsak egy korábbi dualizmuskori képviselőről, Juhász Nagy Sándorról

¹⁸ Lásd. Magyar Katolikus Lexikon. Budapest, 1931–1933. Tisza István

¹⁹ Gazdag, 1992. 67.

²⁰ 1910-es címtár; Balogh 2007. 405.

²¹ MNL HBML IV. 1403/a. 723/1927. bkgy.; Balogh, 2007. 401.

nevezték el.²² A néhai miniszterelnökről harmadik alkalommal 2012. május 31-én neveztek el Debrecenben közterületet. A Tisza István utcát az ekkor épülő kiskörút részeként alakították ki. Az utca a Tizenháromváros és a Belváros városrészek elválasztó utcája.²³

Vukovics Sebő utca

A szerb anyanyelvű Vukovics Sebő (Fiume, 1811 – London, 1872) már ifjú jogáshallgatóként csatlakozott a magyarországi reformellenzék köréhez. Politikai pályája 1840-ben indult, s még a forradalom előtt Temes vármegye főszolgabírója, majd alispánja lett. Az 1848-as képviselőválasztáson a nagybecskereki kerület mandátumával került a törvényhozásba. A forradalmi kormányzat a délvidéki nemzetiségi zavargások kezelésével bízta meg, s 1848 májusában bánügyi kormánybiztossá nevezte ki. Az 1849. április 14-én felálló Szemere-kormányban igazságügyi miniszter lett. A szabadságharc bukását követően bujdosásra kényszerült, majd Párizsban, később Londonban telepedett le. Itthon távollétében halálra ítélték. A kiegyezést követően 1869-ben tért vissza Magyarországra, ahol

²² *Juhász Nagy Sándor tér* – Nagy Sándor később Juhász Nagy Sándor (Kaba, 1883 – Debrecen, 1946) 1910-ben nyitott ügyvédi praxist Debrecenben. Eleinte a református egyház ügyvédjeként tevékenykedett, majd a helyi függetlenségi párt egyik vezetője lett, országos szintem pedig Károlyi Mihály követőinek csoportjába tartozott. Az 1917 júliusában lezajlott időközi képviselőválasztáson megszerezte a hajdúszoboszlói kerület mandátumát. Az 1918-as Károlyi-féle „öszirózsás forradalom” után közoktatásügyi államtitkár, majd a Berinkey-kormányban igazságügy-miniszter volt. A Tanácsköztársaság bukását követően bécsi emigrációban élt, majd 1923-ban visszatért Debrecenbe és a Református Egyházkerület főjegyzője lett. Az 1944 decemberében összeült Ideiglenes Nemzetgyűlés alelnöke volt. Ezt követően nemzetgyűlési képviselő, ítéltáblai tanácselnök volt. (MÉL). – Juhász Nagy Sándor Debrecenben (ill. Kolozsváron és Budapesten) folytatott tanulmányait követően az 1919–1923-as időszakról eltekintve a városban élt és tevékenykedett. A helyi liberális, majd radikális demokrata ellenzék egyik meghatározó alakja volt. A Juhász Nagy Sándor teret 1948-ban alakították ki az egyetem előtti korábbi Tisza István tér átnevezésével (MNL HBML IV. 1403/a. 76/1948. bkgy.; Debrecen thj. f. város térképe . Hadtörténeti Intézet és Múzeum. G I h 110/13/a.

(<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/34846/view/?bbox=-10699%2C-11033%2C18264%2C76>. Letöltve: 2019.11.08.)), de a név használata nem bizonyult hosszú életűnek. Már az 1950-es rendezéskor Rákosi Mátyás tér lett a közterület neve. (Debrecen város utcamutatója és fontosabb telefonszámjai. Összeáll. Szelezsán Sándor. Debrecen, 1956. Debrecen város térképe. Térképmelléklet.)

²³ DMJV 2012. május 31-i Közgyűlés 12.05.31/17/0/A/KT Közterületek elnevezése. (http://srvcom.debrecen.hu/testulet/Testulet_osszevonttartalom_link.aspx?UlesID=1030. Letöltve: 2019.11.08.)

ekkor országgyűlési képviselővé választották Bács-Bodrog vármegye bácsi kerületében.²⁴ Az ellenzéki Balközép-párthoz csatlakozott.

Vukovics és Debrecen kapcsolata kizárólag 1849 telére-tavaszára korlátozódott, amikor a politikus részt vett a debreceni Országgyűlésen. Az üléseknek helyet adó református kollégiumi oratórium padsoraiban ülőhelyét mai is réztábla jelöli. Népszerűsége Kossuthhoz fűződő szoros viszonyából és miniszteri tevékenységéből fakadhat. Vukovics miniszterként egyik legfontosabb feladatának tartotta a jobbágyfelszabadítás további kérdéseinek, köztük az úrbéri viszonyok pontos rendezését.²⁵ Vukovics Debrecennel kapcsolatos tevékenységének másik fontos részlete az emlékirataiban nyilvánult meg, amikor a Függetlenségi Nyilatkozat politikai elitben és katonai körökben történt fogadtatását tárgyalta.²⁶

A debreceni Vukovics Sebő utca elnevezése nem illeszthető országos tendenciába – Budapesten sem található róla elnevezett utca –, hanem egyértelműen a helyi városi tanács kezdeményezésére történt. Az utca 1948-ban kapta az elnevezést, a korábbi Tisza István utca átnevezésével és az érintett homokkerti terület további rendezésével.²⁷

Wekerle Sándor utca

Wekerle Sándor (Mór, 1848 – Budapest, 1921) politikus, pénzügyminiszter, három alkalommal töltötte be a miniszterelnöki pozíciót. Jogot végzett, majd 1870-től a pénzügyminisztérium tisztviselője volt. 1878-tól az elnöki osztály vezetője, 1882-től osztálytanácsos, 1886-tól pedig államtitkárként dolgozott. 1889 és 1895 között pénzügyminiszter Tisza Kálmán és Szapáry Gyula kormányában. Nevével fémjelezhető a dualista állam pénzügy- és adórendszerének a kidolgozása. A miniszterelnöki feladatokat rendszerint válsághelyzetekben vagy kritikai időszakokban látta el, első alkalommal 1892 és 1895 között az egyházpolitikai küzdelmek időszakában, majd 1906 és 1910 között az ellenzéki koalíció kormányzásakor, végül 1917–1918-ban a Monarchia működésének végnapjaiban. Ő volt Magyarország első polgári származású miniszterelnöke. Első alkalommal 1886-ban szerzett országgyűlési képviselői mandátumot a bobrói (Árva vármegye) pótválasztáson, majd ezt követően 1887-ben és 1892-ben a nagybányai kerület (Szatmár vármegye) képviselőjében jutott a törvényhozásba és a Szabadelvű Párt padsoraiban ült. 1896-ban, 1901-ben és 1905-ben nem indult a képviselőválasztáson, hanem mint a Közigazgatási Bíróság elnöke a Főrendiházban foglalt helyet. Ezt követően az 1906-os választáson Temesvár, majd 1918-ban egy időközi választáson Budapest 4. kerületének mandátumával jutott

²⁴ Vukovics Sebő emlékiratai. Sajtó alá rendezte: Bessenyei Ferenc. Budapest, 1894. 15.

²⁵ Uo. 507.

²⁶ Uo. 469–472., 510–513.

²⁷ Balogh, 2007. 441.; MNL HBML IV. 1403/a. 76/1948. bkgy.

a Képviselőházba.²⁸ Pályája alatt stabilan az 1867-es kiegyezés hívének bizonyult, 1906-ig a Szabadelvű Párt, 1906 és 1910 között az Országos Alkotmánypárt, majd 1917/18-ban a koalíciós alapú 48-as Alkotmánypárt kereteiben politizált.

Wekerle Sándor Debrecenhez fűződő személyes viszonya nem volt jelentős. Azonban, mint többszörös miniszterelnök, számottevő követővel rendelkezett a városban. Már első miniszterelnöksége alatt 1894. június 7-én a megkapta a város díszpolgári címét.²⁹ Második miniszterelnöksége alatt, 1908-ban kezdték el építeni állami beruházásként a Budai Ézsaiás és Wesselényi utca sarkán álló MÁV-bérházakat, amelyet az akkori köznyelv Wekerle-telepnek nevezett. A telep végül 1922-re épült fel. A Homokkertben található Wekerle sort 1910-ben, a második Wekerle-kormány lemondását követően nevezték el, majd a terület többszöri átalakítását követően az utca 1972 és 1992 között Balogh Elemér helyi baloldali politikus nevét viselte, 1992-től pedig ismét Wekerle utcaként nevezik.³⁰

*

A mai Debrecen dualizmus kori országgyűlési képviselőkről elnevezett utcáit és tereit vizsgáló írásom második részében az 1945 utáni időszak történetével foglalkoztam, és kilenc közterületi nevet elemeztem. Az áttekintett több mint fél évszázad a közterületi névadást közvetlenül befolyásoló politika és kulturális emlékezet szempontjából két részre osztható. A két időszak választóvonalát az 1990-es év jelzi, amelyet megelőzően hét (Áchim András utca, Deák Ferenc utca, Irányi Dániel utca, Károlyi Mihály utca, Patay István utca, Tancsics Mihály utca, Vukovics Sebő utca), azt követően pedig kettő (Wekerle Sándor utca, Tisza István utca) ebbe a keretbe tartozó névadás történt. Az 1990 előtti közterületi elnevezések túlnyomó többsége (a Deák Ferenc utca kivételével) a baloldali politikai eszmékhez kötődő vagy legalább is erős szociális programmal rendelkező politikusokhoz kapcsolódik. Az 1990 utáni elnevezések pedig a kiegyezési rendszert szimbolizáló személyekhez kötődnek.

Fontos azonban annak a jelenségnek a megvilágítása is, hogy az 1945 utáni utcaelnevezések között négy olyan utcanév is van, amelyek korábban már szerepeltek a városi közterületek között, de előbb az utcák elnevezését megváltoztat-

²⁸ Sturm-féle Országgyűlési almanach 1906–1911. 263–265. KN 1910. 39. kötet. 20.

²⁹ Gazdag, 1992. 67.

³⁰ 1910-es címtár, MNL HBML XXIII. 101./a. Debrecen Megyei Jogú Városi Tanács határozata (továbbiakban: MNL HBML XXIII. 101./a. T. sz. hat.) 12/1972 (II.25.) T.sz.hat., DMJV Közgyűlésének 439/1992 (X.26.). sz. hat. In: Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzatának Közlönye. A Polgármesteri Hivatal lapja. 1992. év 24. szám, 1992. november 25. 653–654.; Balogh, 2007. 41., 442.

ták, majd később vagy ugyanaz az utca (Wekerle utca) vagy egy másik (Táncsics Mihály utca, Patay István utca, Tisza István utca) ismét megkapta ezt az elnevezést.

*

Kétrészes írásomban tizenkilenc olyan köztérelnevezés és névadó történetét dolgoztam fel, amelyek dualizmuskori képviselőhöz kapcsolódnak, ezen kívül további kettő (Bethlen utca, Teleki utca) másodlagosan utal ilyen személyekre, és egy olyan közterület elnevezést is tárgyalok, amelyet – bár más kutatók ebbe a sorba illesztenek –, nem ide tartozónak vélek (Jánosi utca).

A tizenkilenc közterület-elnevezés egyik csoportosítási módja lehet, hogy milyen fokú a névadó személy kapcsolódása a várossal. Az elnevezések közül tizenegy esetben (58%) nem mutatható ki említésre méltó kapcsolat, tehát mondhatjuk, hogy – különböző indíttatású és idejű – kizárólag országos tendenciákba illeszthető a névadás (Áchim L. András utca, Baross Gábor utca, Benedek Elek tér, Deák Ferenc utca, Eötvös utca, Irányi Dániel utca, Károlyi Mihály utca, Klapka utca, Lónyai utca, Mikszáth Kálmán utca, Wekerle utca). Rövid időre kiterjedő és nem meghatározó kapcsolat mutatható ki négy (21%) esetben (Besze János utca, Jókai utca, Táncsics Mihály utca, Vukovics Sebő utca). Ezen utcák névadói az 1849-es Országgyűlés idején tartózkodtak Debrecenben, majd (talán Jókai kivételével) ezt követően nem ápoltak kapcsolatot a várossal. Ezen közterület-elnevezések egy részéről nem mondható el, hogy az országos tendenciát követett, hiszen Besze Jánosról vagy Vukovics Sebőről az országban máshol nem neveztek el utcát vagy teret. Másik részük azonban országos tendenciába illeszthető. Ugyancsak négy közterületről (21%) mondhatjuk el azt, hogy a névadók erős debreceni vonatkozással rendelkeztek (Patay István utca, Szabó Kálmán utca, Tisza István utca, Thaly Kálmán utca). Ezen elnevezések közül kettőt (Patay István utca, Szabó Kálmán utca) szintén nem találunk máshol az országban, Thaly Kálmán és Tisza István azonban nem csak a város történetében, hanem országos szinten is fontos személyiség volt, így más településeken is vannak náluk elnevezett közterületek.